

Bruno Zevi: Kritika postmodernizmu

(Poznámka prekladateľa.)

Na benátskom Bienále 1980 bola v niekdajšom Arzenáli výstava architektúry nazvaná *La presenza del passato* (Prítomnosť minulosti), na ktorej sa účastnili najmä postmodernisti rôzneho razenia. Hlavnou atrakciou bola *Strada novissima* (Najnovšia ulica), na ktorej dvadsať architektov v mierke 1 : 1 vytvorili fasády svojich výstavných kóji. Roku 1981 výstavu preniesli do Paríža. Vynechali však z nej dvoch významných predstaviteľov – Roberta Venturiho s Denisou Scott Brownovou a Rema Koolhaasa. Dohady o vynechaní, najmä Venturiho, sú rôzne. Najpravdepodobnejšie je, že európski postmodernisti chceli dokázať, že ide o výstavu európskeho hnutia a nie o import z USA. Pravdaže, tým výstava stratila najzaujímavejšieho predstaviteľa.

18. novembra 1981 zorganizoval mesačník *Techniques et Architecture* diskusiu, na ktorú pozvali ako úvodných rečníkov profilovaných kritikov: profesora Bruna Zeviho – šéfredaktora *L'Architecture, Cronace e Storia*, prezidenta CICA (Medzinárodný komitét kritikov architektúry v rámci UIA), Stanislausa von Moosa – profesora Vysoké školy technickej v Delfte, redaktora *Archithése* a viceprezidenta CICA a Paula Chemetova – profesora, člena redakcie *Techniques et Architecture*.

Bolo prítomných skoro 600 záujemcov a v podstate všetci súhlasili s tým, čo povedal Moos, Zevi a Chemetov. Skrátené uvádzame úvodné slovo Zeviho (vyšlo v decembrovom čísle *T. A.*). Ukazuje, aká vášnivá bola diskusia o novej architektúre. Zevi s ostrosťou rímskeho orátora útočí na postmodernistov a obhajuje dedičstvo modernej architektúry.

Parížsky variant benátskej výstavy umožňuje senzáciu cesty do nekrofilie. Povedalo sa: postmodernizmus = post mortem. Postmodernizmus obsahuje rezignáciu architekta na politickú a sociálnu zodpovednosť. Ale rovnako je to aj deklarácia tvorivej nemohúcnosti, maskovanej ideologickými zámienkami a čiernou mŕtvou iróniou.

Napriek veľkej propagande, ktorú vyvolal, je postmodernizmus mŕtvo narodené dieťa. Prečo teda toľkí verili tomuto fenoménu dekadencie? Je viacero vysvetlení. Najlogickejšie je možno to, že po zrútení chvíľkových ilúzií roku 1968 mnohí mysleli, že svet sa stane reakčným, ovládaný osobnosťami, ako Giscard d'Estaing alebo Georges Rallis, autoritatívnymi režimami, náchylnými povýšiť v umení a v architektúre reštaurovanie akademizmu na vládnu smer.

Postmoderné hnutie slúžilo tomuto represívnemu, takmer fašistickému prúdu. Diktátori vždy žiadajú od svojich sluhov a od oportunistov, aby predovšetkým zľahčovali a hanobili avantgardu a jej úsilie o súčasnú tvorbu a potom aby vyvrátili mýtus minulosti a retrográdnych tendencií všetkého druhu. Postmodernisti sa snažili všetkými prostriedkami zamiešať karty, aby využili vo svoj prospech túto atmosféru reštaurátorstva. Súčasne navrhovali návrat k najdogmatickejšiemu imperiálnemu a folklórnemu eklekticismu, zužujúc takto úlohu architekta na estetické operácie a na povrchnú produkciu fasád a dekorácií.

Na úrovni politicko–sociálnej bol manéver postmodernistov neúspešný, nielen vo Francúzsku a v Grécku, ale v celej Európe. Na úrovni architektonickej to bolo tiež tak. Pre Charlesa Jencksa sa smrť modernej architektúry odohrala v júli 1972, v deň, keď demolovali niekoľko obytných blokov od M. Yamasakiho v Saint Louis, v štáte Missouri.

Nuž, viac ako deväť rokov ubehlo od roku 1972. Počas tohto obdobia moderné hnutie vytvorilo vážne diela, kvalitné, ba niektoré i geniálne. Medzitým, čo sa postmodernistickému hnutiu podarilo iba zorganizovať túto scénografickú výstavu, možno senzačnú, ale nechutnú, s obrovskou kvantitou výkresov, najčastejšie neúčinných a nepoužitelných.

Tento úsudok môže sa zdať príliš kategorický a bez gradácií. Prepáčte mi to. Tí, čo ma poznajú vedia, ako by bolo ľahké lavírovať cez sériu elegantných odtienkov. Bolo by možné rozoznávať americký eklekticismus, ktorý má dlhú a slávnu históriu, pretože predstavoval modernú oslobodzujúcu silu a nie postmodernú vo vzťahu k autoritárstvu štýlov parížskej školy Beaux–Arts (to je príčina, prečo z výstavy bol vylúčený Robert Venturi a je to škandál), eklekticismus (európsky), ktorý naopak bol imitáciou, plagiátom, a ktorý vždy skončil v akademickom klasicizme. Bolo by možno pridať, že medzi účastníkmi tejto výstavy dvaja alebo traja architekti sú lepší ako ostatní. Ale myslím si, že by nebolo užitočné odlišovať takto

vyšpekulované rozdiely. Podstatné je ukázať malichernosť, podvody teoretických základov tohto postmoderného hnutia, aby sa definitívne uzavrel tento hanebný pseudokultúrny pokus.

Pokusím sa teda teraz stručne vyvrátiť päť základných téz postmodernizmu, jeho päť *podfukov*.

1/ Postmodernisti asimilujú moderné hnutie v jej opačnej, skomercializovanej, statickej, uniformujúcej verzii, tej, ktorá sa nazýva „internacionálnym štýlom“. Robia to buď z nevedomosti, alebo úmyselne. Čo sa týka internacionálneho štýlu, nerobia nič iného, iba opakujú to, čo sa hovorilo a písalo päťdesiat rokov o monotónii, anonymnosti, jednorozmernosti a nevýraznosti väčšiny súčasných stavieb, ktoré majú niektoré aspekty súčasnej technológie a niektoré súčasné vizuálne hľadiská, ktoré ale neobsahujú nič skutočne moderného čo do priestorovej a objemovej tvorby. Medzinárodný štýl je zradou moderného štýlu, akademické beaux-artistické riešenie, ktoré znovu zdôrazňuje dogmy renesancie a novoklasicizmu: symetria, konsonancia, perspektívne videnie, uzavreté objemy, priestory neponímané v čase, teda chápané prednostne pre sochy alebo pre mŕtvolu, skôr ako pre živých ľudí. Moderné hnutie sa zrodilo, aby zrušilo tieto predpisy. Toto hnutie nikdy netvorilo jednohlasný „štýl“. Vždy sa živilo z kontrastu medzi expresionizmom a racionalizmom, medzi bujnou secesiou (Art Nouveau) a puritánstvom Adolfa Loosa, medzi emotívnym nadšením Antonia Gaudího alebo Ericha Mendelsohna a karteziánskym duchom Le Corbusiera. Medzi organičnosťou Wrighta a prísnu logikou Miesa van der Roeha. Dedičstvo moderného hnutia je komplexné, problematické, stále v kríze, pretože vždy prístupné k zmene. Poskytuje ohromné množstvo volieb a výberu a stále smeruje k rozšíreniu oblastí ľudskej slobody. Chciet' ho identifikovať s jeho opakom, s jeho medzinárodným štýlom, proti ktorému sme bojovali desiatky rokov, a ktorý je našim nepriateľom, je jednoducho absurdný a groteskný *podfuk*.

2/ Postmodernisti tvrdia, že moderné hnutie prerušilo dialóg s dejinami. To nie je pravda. Prerušilo dialóg s historizmom, so štýlmi, ktoré kodifikovala škola Beaux-Arts, aby odokrylo opravdivé dejiny, skutočné posolstvá minulosti, ktoré nemajú nič spoločného s akademickým klasicizmom, či už starým alebo pseudomoderným. Stačí pomyslieť na Le Corbusiera a jeho horlivé púte do Orientu a do Grécka a neskoršie na jeho znovudobytie stredovekej bezprostrednosti voči hmote a svetlu, riešenej barokovým spôsobom. Stačí pomyslieť na Wrighta, na jeho vášnivé štúdie japonského domu a mayského a azteckého sveta. Od H. Guimarda po A. Aalta sa všetci moderní architekti každý deň zhovárali s minulosťou, ale nie na to, aby ju kopírovali, ani na to, aby zhromažďovali bezcenné citáty. Milovali ju, obhajovali, aby našli nový tvorivý elán a viacej odvahy. Pre nich je prítomnosť minulosti o to silnejšia, o čom menej je viditeľná. To je opak toho, čo sa deje v postmodernistickom *podfuku*, ktorý navrhuje pasívnu paródiu akademickej minulosti.

3/ Moderné hnutie, hovoria ďalej postmodernisti, je späť s idealizáciou stroja a priemyselných výrobkov, pričom dnes žijeme v postindustriálnom svete. Toto tvrdenie je tiež *podfuk* bez akéhokoľvek základu. Najprv preto, lebo na začiatku moderného hnutia bola veľká osobnosť Williama Morrisa, ktorý bol v konflikte s industriálnou spoločnosťou. Keď moderní architekti prijali stroj a priemysel, usilovali sa ich ovládnuť a nie sa im podrobiť. Treba znovu opakovať, že moderné hnutie sa stále tvorí, je v stave premeny, a teda že sa stále transformuje v čase. Wright oponoval európskym racionalistom, usudzoval, že sú príliš fascinovaní priemyslom. Ale v tej istej Európe organickí architekti ako Hugo Häring a Hans Scharoun mali veľmi kritický postoj voči priemyselnému mechanizmu, ktorý produkuje štandardizáciu vlastnú internacionálnemu štýlu.

Ba čo viac, treba podčiarknuť podstatný fakt, že je to moderné hnutie a nie postmoderné, ktoré zrodilo novú generáciu architektov, ktorí sa stretli s postindustriálnym svetom, kde našli stimulatívy dovoľujúce oveľa širší výber a začiatky nových foriem individuálnej a kolektívnej slobody. Mená? Tu sú prvé, ktoré mi prichodia na myseľ: Ralph Erskine, Jean Renaudie, Herman Hertzberger, John Johansen, Günter Domenig, Lucien Kroll a mnohí iní, aj vo Francúzsku, aj „svojpomocné“ tendencie, alebo „urob si sám“. Títo architekti sú oveľa ďalej od Gropia, La Corbusiera a Miesa ako postmodernisti, ale reprezentujú novú fázu dynamického smerovania – nikdy nie statického, ktorá je vlastná modernému hnutiu.

4/ Post-modernisti tvrdia, že verejnosť nemá rada modernú architektúru, vytrvalo sa odvolávajú na „historické archetypy“, na „kolektívnu pamäť“. To je demagógia. Architektúra, ktorá sa nepáči verejnosti je tá, čo sa vyrába sériovo, bez priestorovej a objemovej fantázie, architektúra internacionálneho štýlu. Ľudia si neprajú vrátiť sa späť, žiť len z nostalgie v novo-historických a novo-novo-klasicistických mestách a štvrtiach. Chcú domy s osobitnými znakmi, organické štvrte, živé mestá, ktoré im môžu poskytnúť čo najväčšiu slobodu výberu. Chcú pre človeka a pre spoločenstvo priestory dynamické, plné života. Postmodernisti sa cynicky zriekajú zodpovednosti architekta. Ich terapia sa obmedzuje na povrchovú kozmetiku, na nezodpovedné dekorácie.

5/ Napokon posledný *podfuk*: na tejto výstave sa nájdú diela, ktoré nemajú nijaký vzťah k postmodernému hnutiu. Aby naplnili prázdnotu a zastreli svoju bezvýznamnosť, pokúsili sa postmodernisti privlastniť si osobnosti postindustriálneho hnutia ako Erskine, Venturi, Kroll. Chceli by sa zmocniť architektov ako Ignazio Gardella alebo Carlo Scarpa, ktorí sú protagonistami moderného hnutia a opovrhujú postmodernizmom z celého srdca.

Bolo by možné nájsť aj iné *podfuky*, ale nie je potrebné urobiť o nich prehľad. Benátske Bienále 1980, parížska výstava 1981, sú pohrebom zvrhého, ale nepodareného pokusu reštaurácie akademizmu. Giscardovská klíma je tu ešte prítomná, hoci sa zdalo, že je už minulosťou.

Prednesme teda modlitbu, post-mortem pre post-modernizmus a začnime znova pracovať na vážnych, naliehavých, riskantných a životne dôležitých veciach. Táto pohrebná ceremónia za postmodernizmus slúžila pre naše rozptýlenie spôsobom viac alebo menej zábavným, ale stratili sme aj drahocenný čas.

Ak chceme interpretovať tento smutný pokus z optimistického zorného uhla, môžeme povedať, že nám pripomenul, že autoritarizmus, kontra-reformizmus, fašizmus a klasicizmus sú chronickým, vždy hroziacim nebezpečenstvom, proti ktorému treba bojovať každý deň. Klasicizmus sprava a zľava, klasicizmus kapitalistický a klasicizmus jakobínsky. Ale neslávny koniec postmodernizmu je dôkazom, že intelektuáli, umelci a národy nie sú naklonené reštaurátorstvu.

Bruno Zevi

Techniques et architecture, december 1981

(Preklad Ivan Kuhn, redakcia Matúš Dulla)